

SZAKIRODALOM.

Dr. Berkeszi István. *A temesvári könyvnyomdászat és hírlapirodalom története.* Kiadja a Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeum-Társulat és Temesvár szab. kir. város közönsége. Temesvár, 1900. 8-adrét IX + 185 l.

Dél-Magyarország kulturtörténetének egyik legnevezetesebb fejezetét írta meg Berkeszi István a temesvári könyvnyomdászat és hírlapirodalom fejlődését és jelen állapotát ismertető könyvében. A szellemi élet megnyilatkozásának ez a két eszköze, mint sok más helyen is, a nevezetes délmagyarországi gazdasági és közművelődési gócpontban oly szoros viszonyban áll egymással, hogy fejlődésük sikeres megrajzolása másként mint együttesen alig képzelhető el. S szerzőnk, habár elkülönített részekben tárgyalja a könyvnyomtatást és a hírlapirodalmat, egységes szempontjaival és sűrű hivatkozásaiival, a két különböző közművelődési tényező összetartozását és szoros kapcsolatait igen helyes érzékkel domborítja ki.

Kutatásairól előszavában részletesen beszámol s épen e beszámolása kapcsán egy igen nevezetes körülményre hívja fel a figyelmet. Arra nevezetesen, hogy a vidéki központok jelentősebb könyvtárainak az eddiginél nagyobb gonddal kellene figyelniök vidékük irodalmi és nyomdai termékeinek összegyűjtésére. Az ujabban megindult könyvtárügyi mozgalom, különösen a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőségének rendszeres akciója, a mostani sajtótermelésre nézve ezt a kérdést körülbelül megoldotta. Az ügyészégi köteles példányok szétszótása ügyében várható miniszteri intézkedések módot fognak nyújtani, hogy minden vidék nyomdai termelése a legtermészetesebb központokon gyűjtessék össze. Azonban a régebbi irodalom rekonstruálása tekintetében még igen sok a tenni való. Szerzőnk is konstatálja, hogy a Petrik különben nagybecsű bibliografiai jegyzéke nem tökéletes (hogy is lehetne az!) s nézetünk szerint épen az volna a fontosabb vidéki könyvtárakra váró egyik legnevezetesebb tudományos feladat, hogy ezeket a hiányokat lehetőleg pótolják s a magyarországi szellemi élet mentül tökéletesebb leltárának megteremtésében

közreműködjenek. Ez a kérdés egyébként megérdemelné, hogy illetékes körök érdemlegesen foglalkozzanak vele.

Visszatérve Berkeszi dr. könyvére, a legőszintébb elismeréssel kell adóznunk azért a lelkiismeretességéért, a melylyel feladatát megoldotta. Könyve valóban kiváló szorgalom gyümölcse. Elkezdve azoknak a körülményeknek kifejtésén, a melyek annyira késleltették Temesváron a könyvnyomtatás meghonosulását, a legnagyobb gonddal összegyűjtött pontos adatok nagy bőségével rajzolja meg a fejlődés képét egész napjainkig. A török uralom bénító hatását s azt a fokozott alárendeltséget, melyben a bánsági hatóságok a XVIII. század első felében a központi kormányzattal szemben állottak, néhány vonással s egy pár nyomatékos adattal igen szerencsésen ecsetelve, rátér az első temesvári nyomdának keletkezésére. Heimerl Mátyás nevéhez fűződik ez a nevezetes esemény, a ki 1771-ben csász. kir. privilégiummal állította fel Délmagyarországon az első nyomdát. Hogy 1771 előtt nem csak Temesváron, hanem az egész csanádi egyházmegyének a mai Torontál, Temes, Krassó-Szörény, Arad, Csanád és Csongrád vármegyékre kiterjedő területén nem létezett nyomda, szerző kimutatja abból a válasziratból, a melyet gróf Engl Ferencz Antal csanádi püspök a m. kir. helytartótanácsnak a nyomdák bejelentése ügyében hozzá 1772 április 6-ikán kelt leiratára adott.

Ettől az időponttól kezdve azonban könyvünk szakadatlan fejlődésnek örvendő adatait nyújtja. Szigorú pontossággal sorolja fel egymásután az egyes könyvnyomda-alapítókat s a szükséghez képest rövidebben vagy részletezőbben szól az egyes könyvnyomdák történetéről. Ismerteti a Trattner családnak temesvári könyvkereskedői és könyvnyomtatói működését s igen érdekesen szövi elbeszélésébe a Klapka család történetét, a mely a temesvári könyvnyomdászattal a család több tagjának könyvnyomtatói tevékenysége révén igen szorosan összefügg. Még egy harmadik család domborodik ki erősebben Gutenberg temesvári papjainak sorából: a Hazay család. Hazay Ernő az alapító, ki nyomdáját már az 1848-as törvények hatása alatt állította fel. »Mi sem volt nagyobb ellentét, mint a Beichel József nyomdájával és szellemével szemben a Hazay Ernő működése. Mig Beichel a mindinkább gyengülő osztrák szellemet képviselte a temesvári polgárság között, addig Hazay Ernő és egész családja a nemzeti ügy diadaláért küzdött úgy a sajtó terén, mint a harcz mezején. Egyik a multat, a másik a jövőt képviselte.« Könyvünk ennek a »jövő«-nek leírásában élénk képet nyújt a magyarság térfoglalásáról az ország e kényes pontján s a jelenleg működő tizenkét nyomdának s a különböző szakegyesületeknek ismertetésével végzi első fejezetét.

A következő szakasz a cenzura és a sajtóbíróságok műkö-

désének vázolására van szánva. Sok új adatot tartalmaz ez is, s az 1848-iki márcziusi mozgalmak rajza különösen sikerült. Temesváron e szerint 1848 márczius 18-ikán a pesti márczius tizenötödiki események egy része ismétlődött. Többek közt a »Talpra magyar« cenzurátlan kinyomatását is követelte a nép — és eredménytel.

A nyomdászattörténeti rész utolsó szakaszai a temesvári nyomdák és nyomdatulajdonosok időrendben készült jegyzékeit nyújtják.

A hírlapirodalom történetével foglalkozó második részről csak egész röviden emlékezhetünk meg. Terjedelmes, alapos dolgozat ez is, s hamarosan nem is emlékezünk hasonló méretű monografiára a vidéki hírlapirodalomtörténet köréből.

Első része kitűnő irodalomtörténeti rajz a magyarországi időszaki sajtó kezdetéről; a következőkben pedig a temesvári hírlapirodalom nyelvek szerint van csoportosítva. Legnagyobb a német. 1771-től napjainkig összesen hetvennyolcz különböző német nyelvű időszaki vállalat keletkezett Temesváron, a melyeket könyvünk egyenkint részletesen és igen ügyesen ismertet. A magyar hírlapirodalom csak 1858-ban kezdődik a Delejtüvel, melyről szerzőnk egész kis tanulmányt ír, méltó hódolatot mutatva be az alapító Pesty Frigyes emlékének. Az összes magyar időszaki vállalatok száma negyvenegy, a melyhez tizenkét vegyes nyelvű — magyar-német — járul. Kiegészíti a sorozatot tíz román és három szerb vállalat. Szerző e 144 hírlap és folyóirat legjelentéktelenebbjéről is pontos és kerekded ismertetést ad könyvében, s végül különböző szempontokból csoportosítva, áttekinthető jegyzékekben foglalja őket össze. Mellékesen említjük itt föl, hogy szerző a Magyar Nemzeti Múzeum hírlapgyűjteményét több ízben Országos Hírlapkönyvtárnak nevezi, a mi esetleg félreértésekre adhat alkalmat.

A függelékben szerző közli a temesvári könyvnyomdákban 1771-től 1871-ig nyomtatott könyvek jegyzékét az egyes nyomdák szerint csoportosítva. Érdekes és becses munkálat ez is, a melynek több irányban fogják hasznát venni. Egyáltalán Berkeszi dr. igen kitűnő példát mutatott könyvével az ilyen fajta kérdések megoldására.

Teljesség kedvéért megemlítjük, hogy a könyvhöz a nevezetesebb temesvári hírlapok sikerült hasonmásai vannak mellékelve, s ezenkívül a szöveget a kiválóbb szerepet játszott egyének arcképei élénkítik.

—r.